

УДК 911.3:477/439/498

Уліганець Сергій Іванович,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: uliganez@ukr.net

Панченко Валентин Володимирович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: val.panchenko@ukr.net

ОБ'ЄКТИ РЕЛІГІЙНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ, УГОРЩИНОЮ ТА РУМУНІЄЮ)

Мета. Розглянути вплив об'єктів релігійної спадщини на функціонування сільського туризму на прикладі прикордонних регіонів України, Угорщини та Румунії.

Методика. Представлено дослідження релігійної складової в сільському туризмі на прикладі релігійних маршрутів на території Закарпатської області України, медьє Сабольч-Сатмар-Берег та жудеца Сату-Маре Румунії, що стало продовженням проекту ERASMUS+ KA1 "Back to the Nature".

Результати. Визначено можливості використання релігійної спадщини та її роль у туризмі в сільській місцевості та регіональні відмінності на прикладі прикордонних регіонів.

Наукова новизна. Вперше розглянуто використання релігійної спадщини доби Реформатства на прикордонних територіях України, Румунії та Угорщини, а також їхню роль в формуванні сільського туризму.

Практична значимість. Полягає у вивченні практики використання релігійної спадщини в туризмі на прикладі сусідніх та подібних регіонів України для адаптації такого досвіду в українських умовах розвитку сільського туризму.

Ключові слова: релігійний туризм, релігійний маршрут, релігійна спадщина, сільський туризм.

УДК 911.3:477/439/498

Сергей Иванович Улиганец,
кандидат географических наук,
доцент

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: uliganez@ukr.net

*Панченко Валентин
Владимирович*

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: val.panchenko@ukr.net

ОБЪЕКТЫ РЕЛИГИОЗНОЕ НАСЛЕДИЕ КАК ЭЛЕМЕНТ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ УКРАИНЫ, ВЕНГРИИ И РУМЫНИИ)

Цель. Рассмотреть влияние объектов религиозного наследия на функционирование сельского туризма на примере приграничных регионов Украины, Венгрии и Румынии.

Методика. Представлено исследование религиозной составляющей в сельском туризме на примере религиозных маршрутов территорией Закарпатской области Украины, медьє Сабольч-Сатмар-Берег и жудеца Сату-Маре Румынии как продолжение проекта ERASMUS + KA1 "Back to the Nature".

Результаты. Определены возможности использования религиозного наследия и ее роль в туризме в сельской местности и региональные различия на примере приграничных регионов.

Научная новизна. Впервые рассмотрено использование религиозного наследия эпохи Реформатства на приграничных территориях Украины, Румынии и Венгрии, а также их роль в формировании сельского туризма.

Практическая значимость. Заключается в изучении практики использования религиозного наследия в туризме на примере соседних и подобных регионов Украины для адаптации такого опыта в украинских условиях развития сельского туризма.

Ключевые слова: религиозный туризм, религиозный маршрут, религиозное наследие, сельский туризм.

УДК 911.3:477/439/498

Ulyhanets Serhii Ivanovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor
Valentyn Volodymyrovych

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: uliganez@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: val.panchenko@ukr.net

RELIGIOUS HERITAGE AS AN ELEMENT OF RURAL TOURISM (ON THE EXAMPLE OF CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE, HUNGARY AND ROMANIA)

Goals. To consider the impact of religious heritage sites on the operation of rural tourism as an example of cross-border regions of Ukraine, Hungary and Romania.

Methodology. This paper presents the of the religious component in rural tourism as an example of religious routes in Ukrainian Transcarpathian, Hungarian Szabolcs-Szatmár-Bereg megye and Romania Județul Satu Mare, which follows on from ERASMUS + KA1 project called "Back to the Nature".

Results. Identified opportunities of using religious heritage and its role in tourism in rural areas and regional diversities as an example of cross-border regions.

Scientific novelty. For the first time considered usage of the religious heritage of the epoch Continental Reformed Church on the cross-border territories of Ukraine, Romania and Hungary, as well as their role in the formation of rural tourism.

Practical significance. Consists in studying the practice of using religious heritage tourism by the example of neighboring and related regions of Ukraine for that experiences adaptation in Ukrainian conditions of development of rural tourism.

Keywords: religious tourism, church route, religious heritage, rural tourism.

Постановка проблеми. Туризм здатен забезпечити не тільки економічне процвітання, але і реально вплинути на соціальний і духовний розвиток суспільства, сприяти зміцненню миру, безпеки, досягненню взаєморозуміння і дружби між народами, формуванню якісно нової культури людських стосунків, що ґрунтується на принципах толерантності, взаємовідповідальності, поваги до інших поглядів, цінностей і переконань. Адже, в сучасному світі практично не існує етнічно однорідних держав, і для розвитку міжнародного співробітництва необхідне встановлення міжкультурного діалогу, зокрема екуменічного, в

якому духовно-етичні аспекти різноконфесійної співпраці набувають особливого значення. Виняткова роль для забезпечення такого діалогу належить релігійному туризму, завдяки якому відбувається безперервний обмін духовно-культурними цінностями, так як культура кожного народу, якою б самотньою вона не була, завжди формувалась у взаємозв'язку з культурами інших народів.

Такий інтерес спричинив масовий сплеск так званого «релігійного туризму», що полягає у відвіданні представниками різних верств населення місць, пов'язаних з особливо значущими для духовного життя народу подіями і явищами, легендами і переказами. «Релігійний туризм» - це явище сучасного соціокультурного життя, обумовлене посиленням інтересу до минулого своєї країни, і по суті мало пов'язане з певною конфесійною належністю чи навіть із наявністю власне релігійних переконань.

Разом з тим сьогодні дедалі виразніше простежується відродження культурних традицій паломництва - відвідання святих місць з метою релігійного поклоніння, чим власне паломництво суттєво відрізняється від «релігійного туризму». Якщо для учасників останнього метою подорожі є пізнання та осмислення певних фактів, подій, явищ духовного життя народу в далекому минулому чи сучасному житті, то для людей віруючих паломництво - один із найвагоміших чинників формування та утвердження духовності через безпосередній контакт із предметами поклоніння, усталеними в межах певної конфесії.

Саме необхідністю усвідомлення та обґрунтування цієї принципової відмінності між двома означеними явищами з метою врахування їх у практиці організації масового туризму обумовлений вибір даного дослідження.

В рамках проекту ERASMUS+ Key Action 1 “Back to the Nature” метою якого був пошук дієвих прикладів поєднання сталого управління територією та розвитком екологічного та сільського туризму з економічної, культурної, соціальної та екологічної точки зору.

Місцем проведення даного проекту був один з східних регіонів Угорщини – регіон з центром у містечку Вашарошнамень, що в медьє Сабольч-Сатмар-Берег біля спільного Румуно-Україно-Угорського кордону.

Одне з ключових місць в характеристиці розвитку сільського туризму в даному регіоні за результатами проекту було визначено використання релігійної спадщини в просуванні сільської культури та туризму в сільській місцевості. У цьому регіоні функціонують релігійні маршрути по Реформатським церквам XVI ст., які збереглися в селах регіону. Саме ці релігійні маршрути відіграють одну з визначальних ролей в розвитку сільського туризму регіону і є репрезентативною частиною культури сільської місцевості регіону.

Сільським регіонам притаманний слабкий економічний розвиток та переважання виключно сільськогосподарської економічної діяльності. В межах Європейського Союзу сформувалася статутна політика, щодо пошуку варіантів пожвавлення та підвищення можливостей таких регіонів. Серед основних методів підвищення благополуччя подібних регіонів інституції Європейського Союзу розглядають у використанні ресурсів регіонів у розвитку туризму, в першу чергу, збалансованого туризму.

Разом з тим, сільська місцевість акумулювала в собі культурну спадщину населення, яке проживало та проживає в її межах. А для багатьох європейських культур єдиним джерелом знань про минуле, культуру, побут та традиції зберегла лише Церква, як соціальний осередок.

Відповідно, до вище зазначеного, саме сільська місцевість в транскордонних регіонах, які розглядаються в даному регіоні, є носієм культурної спадщини через посередництво релігійних культових споруд, як культурних центрів. І залишається актуальним дослідження можливостей розвитку даних регіонів через залучення цього культурного надбання до сфери туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із важливих завдань у релігійному туризмі як науковому напрямку, що формується, є інвентаризація та оцінка релігійно-туристичних (чи сакральнотуристичних) ресурсів, які визначають сакральнотуристичний потенціал і є основою для створення сакральнотуристичного продукту.

Сакральнотуристичний потенціал певної території сформований сукупністю наявних тут ресурсів: окремих споруд (церкви, костелу, каплиці, дзвіниці) чи ансамблів (комплексів споруд, монастиря, лаври, духовного центру), визначних місць (джерела або криниці, печери, хресної дороги), а також сакральних реліквій (чудотворних ікон чи розп'яття Ісуса Христа, мощей святих і блаженних тощо), придатних для створення сакральнотуристичного продукту та реалізації відповідних паломницьких (або сакральнотуристичних) турів чи екскурсій.

У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналізу і синтезу, узагальнення й аналогії, що сприяли всебічному вивченню цієї проблеми.

Використана методологія дала можливість визначити специфіку й особливості місць поклоніння Закарпаття, а також всебічно дослідити релігійну спадщину сільської місцевості на прикладі розвитку релігійного туризму в транскордонних регіонах України, Угорщини та Румунії.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці іноземних і сучасних вітчизняних учених: Р. Отто, У. Джеймса, К.-Г. Юнга, М. Шелера, Ф. Хайлера, М. Еліаде, О. Любіцевої, С. Романчука, Т. Горбаченко, М. Заковича, Л. Конотоп, А. Колодного, В. Лубського, І. Мозкового, О. Предко, З. Сапелкіної, О. Сагана, Л. Філіпович, А. Глушака, В. Долі, В. Павлюка, П. Кральнока, В. Клімова, М. Бабія, В. Борейко, М. Лінецького, Б. Куценко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Залишається актуальним можливість використання туристсько-рекреаційних ресурсів сільської місцевості, об'єктів культурної релігійної спадщини та їх залучення до туристської діяльності, як елементу місцевого розвитку громад.

Постановка завдання. Метою даної статті є вивчення транскордонного досвіду використання об'єктів релігійної спадщини сільської місцевості на прикладі єдиного та цільного релігійного маршруту прикордонними територіями Угорщини, Румунії та України; а також порівняння умов використання цих ресурсів у туризмі на території різних країн.

Виклад основного матеріалу. Закарпаття з давніх часів відіграло і нині відіграє велику роль в історії, економіці, культурі, політиці українського, польського, угорського, словацького, румунського, австрійського, чехословацького та інших народів. Віддаленість від центру зумовила певну етнокультурну консервацію населення цього регіону. Це привело до збереження багатьох етнографічних груп, які є носіями особливих діалектів, способів життя, традицій, ремесел. Етнічна та історична спорідненість прикордонних територій, зокрема наявність національних меншин, близькість елементів соціальної психології і культури, спільне використання ресурсів та інфраструктурного забезпечення зумовлюють високу ефективність трансприкордонних зв'язків.

Вкрай вигідне географічне положення створило сприятливі умови для розвитку цього регіону. Територією Закарпатської області з давніх-давен проходили основні шляхи між сходом і заходом.

Закарпаття з давніх часів привертало увагу різних племен і народів, які залишали на території області велику кількість історичних, археологічних та географічних пам'яток.

На території Закарпатської області найбільш поширеними є православні та римо-католицькі церкви та монастирі. Реформатство вважається третьою за чисельністю віруванням на Закарпатті. Воно поширене, переважно, в прикордонних з Угорщиною районах, в так званій українській частині історичного регіону Берег, а це в свою чергу – виключно низовинна частина Закарпатської області. Саме тут збереглися і діють реформатські церкви і сьогодні. Загалом, на території Закарпаття до релігійних маршрутів середньовічних Реформатських церков віднесено 15 культових споруд, які зосереджені в шести адміністративних районах області: п'ять у Берегівському, по три у Виноградівському та Ужгородському, два у Хустському, по одному в Тячівському та Мукачівському районах [3]. Питання датування даних церков в деяких випадках є надзвичайно спірними. У більшості випадків, використовують встановлені дані найстарішого з об'єктів, які збереглися донині: фрески, вівтар, мури, окремі приміщення тощо. Також варто зазначити, що не всі

церкви зберегли приналежність до Реформатської церкви, а зараз використовуються як римо-католицькі або греко-католицькі.

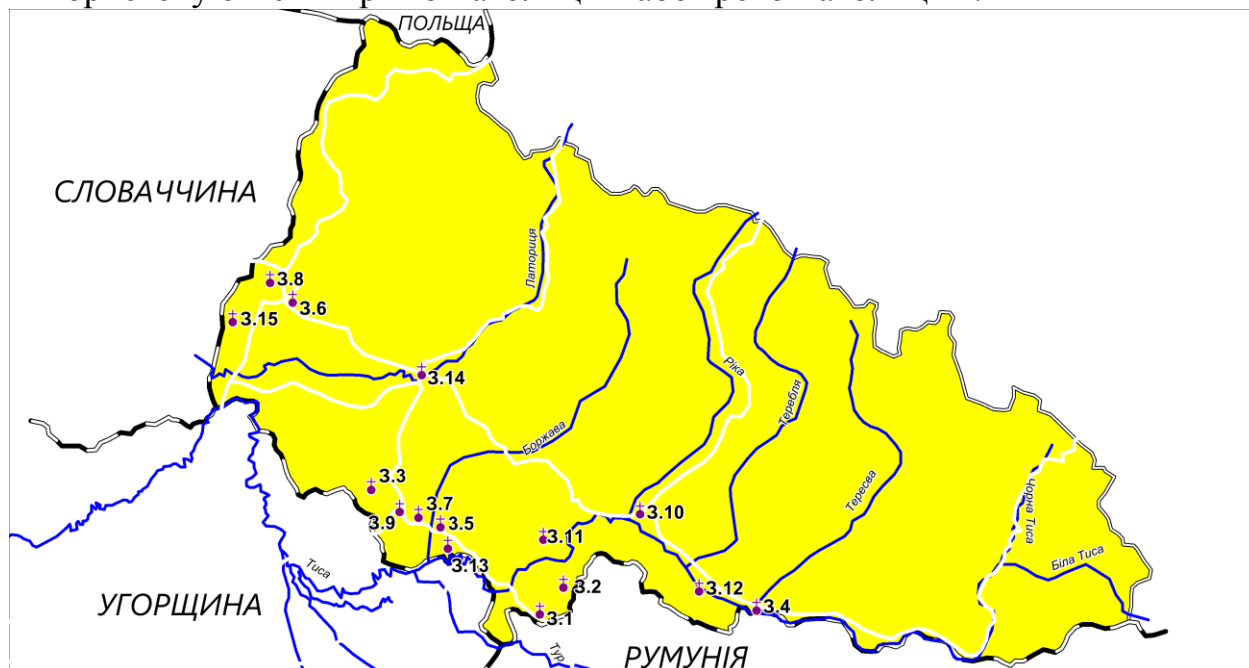

Рис.1. Картосхема розташування Реформатських церков Закарпатської області (Україна) включених до міжнародного релігійного маршруту [на основі статистичних даних джерела 2]

Табл. 1.

Реформатські церкви Закарпатської області, Україна.

№	Населений пункт	Приналежність*	Датування	Адміністративний район
3.1	Оклі	Р	XV	Виноградівський район
3.2	Чорнотисів	РК	XIII	Виноградівський район
3.3	Велика Бийгань	Р	XV	Берегівський район
3.4	Тячів	Р	XIII	Тячівський район
3.5	Бене	Р	XIII	Берегівський район
3.6	Горяни (Ужгород)	ГК	XI	Ужгородський район
3.7	Мужієво	Р	XIV	Берегівський район
3.8	Ужгород	ГК	XVIII	Ужгородський район
3.9	Берегове	РК	XIII	Берегівський район
3.10	Хуст	Р	XIV	Хустський район
3.11	Виноградів	РК	XVI	Виноградівський район
3.12	Вишково	Р	XIV	Хустський район
3.13	Четфалва	Р	XVIII	Берегівський район
3.14	Мукачеве	ГК	XV	Мукачівський район
3.15	Паладь-Комарівці	РК	XV	Ужгородський район

* Р – реформатські церкви; ГК – греко-католицькі церкви; РК – римо-католицькі церкви

Дані об'єкти релігійної спадщини використовуються в релігійному маршруті, переважно, для угорських туристів по околицям історичної

області Берег «Дорога в загублений рай Закарпаття». Цей релігійний маршрут є продовження туристичного походу паломників та звичайних туристів, які відкривають для себе культуру угорської частини регіону Берег доповнюючи її збереженими середньовічними церквами української частини цього історичного краю.

Середньовічні церкви Закарпаття виступають наче лінія східного кордону західного християнства де закінчується готичний стиль в архітектурі, а на схід - бере початок земля дерев'яних церков та православ'я.

Жудець Сату-Маре це адміністративний регіон Румунії на північному-заході країни, який межує з Україною та Угорщиною. Цей район часто асоціюють з історичними регіонами Трансильванія, Кришани та Мармароциною.

Табл. 2.

Реформатські церкви в жудеці Сату-Маре, Румунія

<i>№</i>	<i>Нас. пункт</i>	<i>Приналежність*</i>	<i>Датування</i>	<i>Комуна</i>
С.1	Акиш	Р	XIV	Акиш
С.2	Негрешть-Оаш	П	XIV	місто Негрешть-Оаш
С.3	Беря	Р	XIII	Чумешть
С.4	Біксад	П	XV	Біксад
С.5	Чумешть	Р	XIII	Чумешть
С.6	Агріш	Р	XIV	Агріш
С.7	Кеплень	РК	XVIII	Кеплень
С.8	Белтіуг	РК	XVIII	Белтіуг
С.9	Цегя	Р	XIV	Крайдоролц
С.10	Лівада	Р	XVIII	місто Лівада
С.11	Корунд	П	XV	Богданд
С.12	Тешнад	Р	XVI	місто Тешнад
С.13	Ветіш	Р	XV	Ветіш

* Р – реформатські церкви; П – православні церкви; РК – римо-католицькі церкви

Наразі, реформатами на цій території є виключно етнічні угорці. Саме в часи панування над цією територією угорських держав і були побудовані реформатські церкви. Загалом в районі налічується 13 таких церков: три в містах та десять в сільських комунах.

Наразі розробляються тематичні релігійні тури по даних культових об'єктах. І не зважаючи на візові формальності в організації туризму між Угорщиною та Румунією, потоки угорських туристів в цій території є слабшими ніж на Закарпаття.

Медье Сабольч-Сатмар-Берег знаходиться на крайньому північному-сході Угорщини. Особливістю регіону є район міжріччя Тиси, Самошу, Красни та Туру. Протягом багатьох століть в цьому міжріччі формувалася специфічна культура сільського населення угорців на річці Тиса.

Рис.2. Картосхема розташування Реформатських церков жудеця Сату-Маре (Румунія) включених до міжнародного релігійного маршруту [на основі статистичних даних джерела 2]

На сьогодні, культурна спадщина та самобутність цих сільських територій збереглася не лише у вигляді традицій та творчості, а й у сакральних об'єктах. Цей регіон надзвичайно багатий на збережені церкви реформатів, які присутні у більшості великих селах регіону.

Табл. 3.
Реформатські церкви в межах Сабольч-Сатмар-Берег, Угорщина

№	Населений пункт	Приналежність*	Датування	Яраш
Б.1	Анарч	Р	XV	Кішвардський
Б.2	Бакталорантхаза	РК	XIV	Бакталорантазський
Б.3	Берегдароц	Р	XV	Вашарошнаменський
Б.4	Берегшурань	Р	XIV	Вашарошнаменський
Б.5	Чарода	Р	XVI	Вашарошнаменський
Б.6	Чегьолд	Р	XVI	Вашарошнаменський
Б.7	Ченгер	Р	XVII	Ченгерський
Б.8	Ченгерсіма	Р	XVI	Ченгерський
Б.9	Фегердьярмат	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.10	Гочай	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.11	Дюде	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.12	Янкмайтіш	РК	XV	Фехердьярматський
Б.13	Кішсекереш	Р	XVI	Фехердьярматський
Б.14	Кішварда	РК	XIV	Кішвардський
Б.15	Кьолче	Р	XV	Фехердьярматський
Б.16	Лашкод	Р	XV	Бакталорантазський
Б.17	Лоня	Р	XIII	Вашарошнаменський
Б.18	Марокпапі	Р	XIV	Вашарошнаменський

Б.19	Надяр	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.20	Надьгерйц	Р	XVI	Ченгерський
Б.21	Надьсекереш	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.22	Шонкад	Р	XV	Фехердьярматський
Б.23	Сабольтч	Р	XI	Ньїредьгазський
Б.24	Самошбеч	Р	XV	Ченгерський
Б.25	Самоштотарфалва	Р	XII	Ченгерський
Б.26	Самошуйлок	Р	XV	Фехердьярматський
Б.27	Секей	Р	XIV	Кемечеський
Б.28	Такош	Р	XVIII	Вашарошнаменський
Б.29	Тарпа	Р	XIV	Вашарошнаменський
Б.30	Тісакород	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.31	Тисасентмартон	Р	XIV	Загонський
Б.32	Торньошпалца	Р	XV	Кішвардський
Б.33	Туріштванді	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.34	Турріче	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.35	Вая	Р	XIV	Матесалькський
Б.36	Вамошатя	Р	XIV	Вашарошнаменський
Б.37	Вамошоросі	Р	XV	Фехердьярматський

Загалом у даному районі Угорщини зосереджено 37 реформатських церков. Переважна їх більшість розташовані в Вашарошнаменському та Фехердьярматському ярашах, а також присутні і в інших адміністративних ярашах: Матесалькському, Кішвардському, Загонському, Кемечеському, Бакталорантазському, Ньїредьгазському та Ченгерському.

Рис.3. Картосхема розташування Реформатських церков медье Сабольтч-Сатмар-Берег (Угорщина) включених до міжнародного релігійного маршруту [на основі статистичних даних джерела 2]

Даний регіон є базовим для релігійних маршрутів та турів, які створені для популяризації сільської культури шляхом використання церков Реформатів. «Шлях по легендам, чудесам, між надземними та

небесними палацами» представляє маршрут між містом Ньїредьгаза та Надькарой.

Також існує релігійних маршрут по місцям спадщини Сент Ласло «Через світ нових церкв, замків та фортець» - шлях між пам'ятними місцям історії, між реліквіями культури та мистецтва. Це маршрут через релігійну спадщину до найдивовижніших аристократичних архітектурних пам'яток стилів барокко, епохи Відродження та еклектичного напрямку, які зберегло в собі угорське село.

До того ж існує і тематичний релігійний маршрут «Шляхи реформатизму» - шлях через світ готики до колиски реформатизму та угорської літератури. Цей тур також пов'язаний з культурною спадщиною села та використовує в собі засоби розміщення сільського туризму.

Реформатські церкви цього угорського регіону є чи не основним об'єктом показу в селах. Вони акумулюють навколо себе переважну більшість культурної самобутності певної сільської громади. А разом з тим репрезентують історичні її зміни та збереження традицій з часом.

Рис.4. Картосхема розташування Реформатських церков на транскордонних територіях України, Угорщини та Румунії [на основі статистичних даних джерела 2]

Навколо таких релігійних осередків формуються засоби розміщення сільського туризму, які пропонують свої послуги паломникам та учасникам таких релігійних турів. Водночас, вони використовують саму релігійну спадщину як елемент показу сільського туризму для свої гостей, для яких релігійна складова не була основною при плануванні їхнього

відпочинку. Тим самим спостерігається симбіоз функціонування релігійного та сільського туризму в сільській місцевості медьє Сабольтч-Сатмар-Берег. Дана мережа реформатських церков на транскордонних територіях, як мінімум трьох країн України, Угорщини та Румунії (а також є можливості пошуку таких релігійних об'єктів і на території Словаччини) та їх використання в цілях розвитку туризму в рамках сталого розвитку сільських місцевостей та збереження культурної спадщини є прикладом для наслідування.

В організації презентованої мережі релігійних культових споруд чітко прослідковується і пропагандистська функція таких релігійних маршрутів враховуючи цільову групу паломників – угорців. Однією з функцій даного маршруту є популяризація та збереження культурної одноманітності між угорцями в прикордонній території.

Дана практика може бути ефективною для організації подібних маршрутів українською стороною у різних прикордонних районах задля поширення культурного обміну та збереження культурних зв'язків з українським етнічним населенням на території інших держав. Також ця практика буде дієвою як в одноплановому характері (плануванням маршрутів однієї релігійної приналежності культових споруд) так і при плануванні мультикультурних маршрутів. До того ж, перспективним залишається й організація таких релігійних маршрутів не лише на прикордонних територіях, а й всередині країни, що допоможе краще поєднати культуру всередині громад великих регіонів через посередництво інструменту впливу релігії.

Висновки. Незважаючи, на значну саме релігійну складову даних маршрутів слід відзначити, що досвід угорського медьє Медьє Сабольтч-Сатмар-Берег показує, що носієм такої релігійної спадщини виступає в першу чергу сільська місцевість. А це, в свою чергу, дозволяє використовувати сакральні ресурси села в сільському туризмі та сталому розвитку таких сільських місцевостей, що наразі є надзвичайно актуальним для всієї території України, а особливо – для Закарпаття, на території якого сільський туризм досяг значного рівня розвитку.

Список використаних джерел:

- 1.Дмитрук О.Ю. Ландшафтно-рекреаційні системи Закарпатської області: монографія / О.Ю. Дмитрук, С.І. Уліганець – Ірпін: Видавництво НУДПСУ, 2013. – 196 с.
- 2.Erasmus+ project called “Back to the Nature”, Vasarosnameny, Hungary, 01.06.2015 - 16.06.2015 – Identification number 2014-3-HU02-KA105-000647;
- 3.Középkori Templomok Útja [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.temple-tour.eu/hu> .

References:

- 1.Dmytruk O.Iu. Landshaftno-rekreatsiini systemy Zakarpatskoi oblasti: monohrafiia / O.Iu. Dmytruk, S.I. Ulihanets – Iprpin: Vydavnytstvo NUDPSU, 2013. – 196 s.
- 2.Erasmus+ project called “Back to the Nature”, Vasarosnameny, Hungary, 01.06.2015 - 16.06.2015 – Identification number 2014-3-HU02-KA105-000647;
3. Középkori Templomok Útja [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.temple-tour.eu/hu> .